

Çocuklar İçin Felsefe Neden Önemlidir? Why is Philosophy Important for Children?

Burcu ÖZKAN¹

Alıntılama: Özkan, B. (2020). Çocuklar için felsefe neden önemlidir? *Ulusal Eğitim Akademisi Dergisi (UEAD)*, 4(1), 49-61.

Geliş tarihi:
29 Şubat 2020

Kabul tarihi:
8 Nisan 2020

© UEAD 2020
Tüm hakları saklıdır.

Özet: Bu çalışmanın amacı, çocuk felsefesi ile ilgili çalışmalar temel alınarak, çocuklar için felsefenin neden önemli olduğunu teorik bir zeminde belirlemektir. Günümüzde çocuklar için felsefenin önemli olduğunu ileri süren çalışmalarla çocuk felsefesi eğitime dikkat çekilmektedir. Çocuklar için felsefenin kurucusu olarak kabul edilen Matthew Lipman, üniversitedeki öğrencilerinin düşünsel yetilerinin eksikliklerinden yola çıkarak felsefe eğitiminin çocukluk döneminde alınması gerektiğini ileri sürmüştür. Bizim eğitim sistemimizde de çocuklar felsefe eğitimi ile geç yaşlarda tanışmaktadırlar. Bu da felsefe eğitiminin amacına ulaşmasında sorunlar yaratmaktadır. Başta Lipman olmak üzere birçok düşünürü göre çocuklar felsefe ile erken yaşlarda tanışarak, felsefi düşünmeyi kazanmalıdırlar. Felsefi düşünme ile sorgulayan, merak eden çocukların eleştirel düşünme becerilerinin geliştirilmesi hedeflenmektedir. Çünkü insanlar, çocukluk döneminden sonra soru sormaktan, sorgulamaktan vazgeçerler ve meraklarını da yitirirler. Çocuklar için felsefe eğitimi ile onların düşünen ve üretken bireyler olarak yetişmeleri istenmektedir. Sokrates yıllar önce öğrencilerine ‘Okuduklarınızı ve duyduklarınızı değil, kendi öz düşüncelerinizi, kendi içinizde olup bitenleri söyleyin. Başkalarının ağaçlarından meyve yeme alışkanlığından sıyrılarak, kendi bahçenizin fidanlarını yetiştirin. İşte o zaman, meyve yemenin zevkini tadacaksınız’ diye söyleyerek eleştirel düşünmenin öneminden bahsetmektedir. Aslında yıllar önce Sokrates’in doğurtma yöntemi ile temelleri atılan çocuklar için felsefe eğitimi, pek çok alanda ve okul öncesinden başlayarak ileriki yaşlarda da gereklidir.

Anahtar kelimeler: Çocuk, felsefe, diyalog, eleştirel düşünme.

Received:
29 February 2020

Accepted:
8 April 2020

© UEAD 2020
All rights reserved.

Abstract: The purpose of this study is to determine why philosophy is important for children on a theoretical basis based on studies related to philosophy of children. With the studies suggesting that philosophy is important for children, education of children's philosophy draws attention today. Considered as the founder of philosophy for children, Matthew Lipman suggests that philosophy education should be taken in childhood, based on the shortcomings of the students' intellectual abilities. In our education system, children meet philosophy education at an early age. This causes problems in philosophy education to reach its goal. According to many thoughts, especially Lipman, children should meet philosophy at an early age and gain philosophical thinking. It is aimed to develop critical thinking skills of children who question and wonder with philosophical thinking. Because people stop asking and

¹Öğr. Gör, Sinop Üniversitesi, bozkan@sinop.edu.tr, ORCID ID:0000-0002-0920-4507

questioning after childhood and lose their curiosity. With philosophy education for children, they are asked to grow up as thinking and productive individuals. Socrates years ago öğrencilerimize söylemiş, "Tell your students, not what you read and heard, but your own thoughts, what happened within you. Raise the seedlings of your own garden by getting rid of the habit of eating fruit from the trees of others. That is when you will taste the taste of eating fruit," he said. In fact, philosophy for children whose foundations were laid years ago by the method of giving birth to Socrates is required in many fields and in the future, starting from pre-school.

Keywords: Children, philosophy, dialogue, critical thinking.

1. Giriş

Çocuklar için felsefe (philosophy for children (P4c)), 1970'li yıllarda Amerikan felsefeci Matthew Lipman (1922-2010) tarafından ileri sürülen düşünme eğitimi programıdır. Onun bu yaklaşımı son yıllarda hızlı bir şekilde önem kazanmaya başlamıştır. Bu yaklaşımda felsefi diyalogla çocukların düşünme becerilerinin geliştirilmesi amaçlanmıştır.

Felsefe tarihine baktığımızda felsefenin özünde merak duygusu ve bu merakla birlikte insanın yaşadığı dünyayı anlama isteği vardır. İnsan, merak ettiği herhangi bir şeyi anlamaya çalışırken çeşitli sorular sormakta ve aslında merakla birlikte kendine dert edindiği herhangi bir şeyi sorularla cevaplandırmaya çalışmaktadır. Dünyayı keşfetme, anlama isteği, soru sorma, merak etme gibi özellikler çocuklarda da var olan özelliklerdir.

Çocuklar da, tıpkı filozoflar gibi cesaretlidirler, yaşadıkları dünyayı merak etmekte, çevrelerini keşfetmekte ve çeşitli sorular sorarak dünyayı anlamaya çalışmaktadırlar. Thomas Wartenberg *Big Ideas For Little Kids* adlı kitabının birinci bölümünde yer alan 'Natural-Born Philosophers' başlığında doğal merak ile dünyaya gelen çocukların doğal filozof olduklarını açıklamaktadır. Bu nedenle de Wartenberg, çocukların doğal olarak felsefe yapabildiğini çocuğunun ona sorduğu sorulardan yola çıkarak ileri sürmüştür. Ona göre doğal filozof olan çocukların yaratıcı bakış açısı desteklenmelidir. Bu da çocuklara erken yaşta verilecek felsefe eğitimiyle mümkün olacaktır. Çocuklar felsefe eğitimiyle fikirlerini açıkça ifade etmeyi, geçerli nedenlerle desteklemeyi ve görüşlerini başkalarıyla tartışmayı öğreneceklerdir (Wartenberg, 2009, Ögüt, 2019).

Wartenberg'in de dediği gibi çocuk ile filozof arasında ortak özellikler olduğunu söyleyebiliriz. Çocuğun en temel özelliği olan çevresini bilme, anlama istediğinden kaynaklı sorgulaması ve bu doğrultuda sürekli soru sorarak yaşadığı dünyayı anlamaya çalışması, meraklı

olması, soru sormaktan vazgeçmemesi, cesaretli olması ve çevresini keşfetmekten duyduğu heyecanı filozof ile ortak özellikleridir.

Çocuklar için felsefenin Türkiye'deki uygulamalarını yürüten Direk (2016) *Küçük Prenses Üzerine Düşünmek* adlı kitabında çocuklara felsefe eğitimiyle kazandırılmak istenen felsefi düşünmenin erken yaşlarda kazandırılması gerektiğini dile getirmiştir. Ona göre felsefe eğitimi sorgulama temeline dayanmaktadır. Bu nedenle bu eğitime küçük yaşlarda başlamak gerekmektedir. Ayrıca çocukların geniş hayal gücüne sahip olmaları onların felsefeyle erken yaşta tanışmaları açısından önemlidir (Direk, 2016; Öğüt, 2019)

Bu bağlamda çalışmanın amacı, 'Çocuklar İçin Felsefe'nin önemini ve gereğinin daha iyi anlaşılması için çocuk felsefesi ile ilgili çalışmalar temel alınarak, çocuklar için felsefenin önemine dair farkındalık kazandırmaktır. Yani çocuklar için felsefe eğitiminin neden önemli olduğunu, çocuk felsefesi ile ilgili çalışmalar yapanların görüşleri temelinde teorik olarak tanıtmaktır. Ayrıca çocuklar için önemli olan felsefe eğitiminin nasıl ortaya çıktığını ve bu eğitimin diğer felsefe eğitimlerinden farkı olup olmadığını ele almaktır.

2. 'Çocuklar İçin Felsefe' Programının Ortaya Çıkışı

Çocuklar için felsefe, Amerika'da 1960'ların sonunda Matthew Lipman tarafından geliştirilmiş ve 1970'lerde Amerika'da bir eğitim programı olarak ortaya çıkmıştır. Matthew Lipman tarafından ileri sürülen bu program 'felsefe' ve 'çocukluk' kavramları arasındaki ilişkiyi içermektedir. Lipman, Columbia Üniversitesi'nde felsefe dersi verirken, öğrencilerinin temel akıl yürütme becerilerinden yoksun olduğunu gözlemlemiştir. Bu becerilerin üniversite düzeyine gelindiğinde geliştirmenin çok geç olduğunu fark etmiştir. O, formel mantığın daha erken bir aşamada öğretilmesi gerektiği sonucuna varmıştır. Özellikle, küçük çocukların anaokuluna başlarken hareketli ve meraklı olduklarını iddia etmiştir. Başka bir deyişle, ona göre çocukların doğal bir merakı vardır. Çocuklar eğitim sistemine girdiklerinde, doğal merakları ve hayal güçleri azalmaktadır. Lipman (2003) okullardaki ortamın özgür düşünmeden uzak, kurallara etkili bir şekilde uyan disiplinli öğrenciler yetiştirdiğini iddia etmiştir. Bu nedenle ona göre eğitim sistemi, anaokuluna meraklı başlayan öğrencilerin okula girdiklerinde sahip oldukları bu özellikleri korumayı ve geliştirmeyi başaramamaktadır. Onların azim ve gelişimleri; konuşmaya ve düşünmeye teşvik eden, öğretici materyallerle desteklenen ve sürekli olarak ilgi çekici bir ortamla gerçekleşebilir. Bu nedenle Lipman, 'Çocuklar İçin Felsefe' programını ve kaynaklarını

geliştirmiştir. Bu program, doğru sorular sorarak veya hikayeler anlatarak temelinde Sokratik diyalog ('Sorgulama Toplulukları' olarak adlandırılan) yer almaktadır. Lipman bu programın çocukları eleştirel ve yaratıcı düşünmeye teşvik ettiğine inanmaktadır. (Vansieleghem ve Kennedy, 2011; Ventista, 2019; Lipman. 1976; Karakaya, 2006; Gasparatou& Kampeza, 2012).

Çocuklar için felsefe, öğrencilerin felsefi bir 'Sorgulama Topluluğu'na katılmasını içermektedir. Lipman, 'Sorgulama Topluluğu' teriminin başlangıçta Charles Sanders Peirce tarafından kullanıldığından bahsetmiştir. Peirce sadece bilimsel bir topluluktan bahsederken, Lipman ise diyalog şeklinde gerçekleşen sorgulamaya öncelik vermiştir. Ayrıca sorgulama, bir argümanı ifade etme, önemsenmeyen şeyleri merak etme, kavrayıcı olma, başkalarının fikirlerine açık olma ve işbirliği içinde çalışma becerisi ile ilgilidir (Ventista, 2019).

Lipman, çocuklar için felsefi programlar geliştirmiştir. Bu programlarda konunun ilgi çekmesi ve uygulanabilmesi için çocukların mantığını keşfetmesiyle ilgili hikayeler yazılması gerektiğini ifade etmiştir. Fakat hikayelerin sadece mantıkla ilgili olmasının konuyu daraltacağını ve istenilen sonuçlara ulaştırmayacağını düşündüğü için hikayelerin çocukların felsefeyi keşfetmelerini sağlaması gerektiğine karar vermiştir. Böylece 1969 yılında 11-12 yaş çocukları için 'Harry Stottlemeier's Discovery' adlı felsefi içerikli olan ilk kitabı yazmıştır. Ayrıca Lipman ve asistanı Ann Margaret Sharp, öğretmenlere felsefi alıştırmalar içeren el kitapları da hazırlamışlardır. Lipman, çalışmalarını hızlandırmak için 'IAPC- Çocuklar için Felsefe Eğitimi Geliştirme Enstitüsü'nü Montclair Devlet Üniversitesi'nde kurmuştur. Derneğin kurulmasından sonra Lipman, daha büyük yaş grupları için etikle ilgili 'Lisa' isimli bir kitap yazmış ve farklı yaş grupları için uygulama kılavuzlarıyla birlikte çok sayıda kitap yayımlamıştır. Ayrıca çocuklar için felsefe programı ile ilgili teorik kitaplar da yayımlamıştır (Okur, 2008, Çayır, 2015).

Lipman, çocuklarla ilgili ilk uygulamalı felsefe dersini 11-12 yaş aralığındaki 5. sınıftaki çocuklarla gerçekleştirmiştir. Bu uygulamasında, çocuklarla birlikte öyküler okumuş ve öykülerle ilgili hazırlamış olduğu sorular üzerinden çocuklarla tartışmıştır. Çocukların bu eğitimle diyalogla çözüm önerileri sunmalarını ve onların mantıklı düşüncelerini istemektedir (Karakaya, 2006; Okur 2008).

Lipman'dan sonra bu alanda önemli çalışmalar yapan Gareth Matthews'dir. Lipman, çocuklar için felsefeye bir eğitimci bakış açısıyla yaklaşırken, Matthews ise felsefeci bakış açısıyla yaklaşmıştır. Matthews, bir çocuğun doğasında olan merak duygusunun yetişkin

değerlendirmesine dayanan, çocuklarla felsefi diyalog fikrini ileri sürmüştür. Matthews (1980), çocuğu felsefi olarak akıl yürütme kapasitesine sahip olan rasyonel temsilci olarak yeniden düşünme gereğini vurgulamıştır. Böylece şimdi çocukluk felsefesi olarak bilinen eğitimin ortaya çıkmasına bir alan açmıştır (Vansieleghem ve Kennedy, 2011).

Alman felsefeci Murriss de Lipman ile birlikte çalışmıştır. Murriss, küçük çocuklar için hikaye kitapları geliştirmiştir. Küçük çocuklarla çeşitli felsefe uygulamaları yapmış ve felsefenin okul öncesi dönem çocukları için uygulanabilir hale gelmesine önemli katkılarda bulunmuştur (Gür, 2011).

3. Çocuklar İçin Felsefe Eğitiminin İçeriği

Çocuklar için felsefe eğitimi, bir metinden hareketle tekilden genele doğru giden bir sorgulamayı ve o metni kavramsal açıdan tartışmayı sağlamaktadır. Bu eğitimde kullanılacak çocuk romanları, kısa hikayeler, şiirler, gazete haberleri, denemeler gibi metinlerin seçimi önemlidir. Bu nedenle çocuklarla felsefe yapmak üzere kullanılacak metinlerin Lipman ve Sharp'ın belirttiği gibi bazı temel özelliklere sahip olması gerekmektedir. Metinler çocukların günlük hayatıyla ilişkili olmalı, çocukların yaşlarına uygun olmalı ve çocukların anlayamayacağı soyutlamalar içermemelidir. Ayrıca çocukların hayatlarında olan ve anlamaları daha kolay olan mutluluk, dostluk gibi felsefi kavramlar metindeki olaylar içinde gizli olarak yer almalıdır. Metinlerdeki karakterler sorgulama sırasında çocuklara model olmalıdır. Bu karakterler, sıradan, günlük yaşam içinden kişiler olmalıdır. (Çayır, 2015).

3.1. Çocuklar İçin Felsefe Eğitiminin Çocuklara Katkıları

Lipman, erken yaşta alınacak düşünme eğitiminin öneminden *Philosophy for Children* adlı makalesinde bahsetmiştir. Lipman çocuklar için üniversitelerde verilen felsefe eğitiminden değil, çocukların ilgisini çekecek bir felsefe eğitiminden söz etmektedir. Lipman çocuklara verilecek felsefe eğitiminin çocuklara göre olması gerektiğinden, yani çocuklar için felsefe eğitiminden söz etmiştir. Ona göre çocuklar için felsefe, çocukların düşünme kapasitelerini geliştirmek için kullanılan bir eğitim yaklaşımıdır (Lipman, 1976).

Okul öncesi eğitimde çocuklara göre felsefi uygulamalar için birçok kitap yazılırken, dört veya beş yaşındaki çocuklarla felsefe uygulanmaktadır. Araştırmalar, çocuklar dört veya beş yaşlarında olsalar bile, çocuklar için felsefe programlarına katılan çocukların eleştirel düşünme ve

diyalog becerilerini geliştirmede önemli ilerlemeler olduğunu göstermiştir. Bu durum, Mathews'in araştırmasında da belirgindir. Mathews, çocukların diyaloglarını kaydetmiş ve onların çok küçük yaşlardan itibaren doğal filozoflar olduğunu göstermiştir. Çocuklar filozofların yaptığı gibi etraflarındaki şeyleri sorgulamışlar ve felsefi görevlerinde yetişkinlerin dikkatini çekmek için mücadele etmişlerdir (Gasparatou& Kampeza, 2012).

Felsefe çocuklar içindir. Çünkü felsefede bisiklet veya topla değil, düşünceler, kelimeler ve nesnelere oynamaya izin verilir. Felsefede, çocukların oyunlarından ve maceralarından uzak durmasına gerek yoktur. Onlar düşüncelerini bu oyunlarda ve maceralarda kullanma şansına sahip olurlar. Bazı yaratıcı ve oyun çağrıştıran sorular sorabilirler. Çocukların dünyası oyun ve eğlence dünyasıdır ve yetişkinler olarak görevimiz onları bu dünyadan ayırmak değil, onları oyuna dahil etmeye çalışmaktır (Gaedi, 2015).

Felsefenin çocuklar için açık bilişsel hedefleri vardır. Felsefe, zihni çalışmaya zorlar. Bu, zorluklar, temel düşünme ve yapısal etkileşim yoluyla yapılır. Çocuklar için felsefe eğitimi programının aynı zamanda demokratik karar alma sürecini öğreten sosyal bir amacı da vardır. Bu program, devamlı katılımın sağlanmasına ve bireyin bilincinin gelişmesine yol açabilir. Düşünme yönteminin öğretilmesi bu programın en genel ve açık hedefi olarak düşünülebilir. Lipman'ın bakış açısına göre, bu programın en önemli amacı çocukların nasıl düşüneceklerini öğrenmelerine yardımcı olmaktır (Gaedi, 2015).

3.2. Çocuklar İçin Felsefe Eğitimi Nasıl Olmalıdır?

Çocuklar için felsefe eğitimi ne felsefe tarihini öğretmeye ne de metin okutmaya yönelik, akademik bir felsefe eğitimi değildir. Çocuklar için felsefede filozoflardan, düşünce akımlarından söz edilmemektedir. Çocuklar için felsefe, 'düşünme eğitimi'dir. Bu eğitim ile çocukların düşünme becerilerini geliştirmeleri felsefi diyalogla amaçlanmaktadır. Başka bir deyişle bu eğitim, çocukları düşünmeye, soru sormaya teşvik eden ve diyalog yoluyla felsefi düşünmeyi geliştirmeyi amaçlayan bir eğitimidir. Kısacası, bu eğitim ile çocuklara felsefi düşünmenin kazandırılması amaçlanmaktadır. Bireysel hedeflerin ve rekabetin olmadığı, işbirliği içinde gelişen bir yaklaşımdır. Yaklaşımda materyaller de kullanılmaktadır. Bu materyaller, çocukların eleştirel düşünme ve iletişim kurma becerilerini geliştirmektedir (Taşdelen, 2014; Karadağ ve Demirtaş, 2018; Öğüt, 2019). Lipman'ın bu programında, çocukların düşünen, yargıda bulunan, bu yargıyı savunabilen, gerekçelendirebilen, sorgulayabilen bireyler haline gelmeleri amaçlanmaktadır (Vansielegem ve Kennedy, 2011).

O halde çocuklarla felsefe eğitiminde çocukların düşünen, sorgulayan, tartışan bireyler olmaları için hangi materyaller kullanılmalıdır? Lipman (2003), çocuklarla felsefe eğitiminde hikaye kullanmanın öneminden bahsetmiştir. Ona göre, bu eğitimde çocuklara birbirleriyle tartışma ortamı sunulması hikayeler aracılığıyla olmaktadır. Wartenberg de (2009), Lipman gibi, çocuklar için felsefe eğitiminde hikayelerin çocuklara felsefi soruları/kavramları kendi aralarında tartışma fırsatı verdiğiinden bahsetmektedir. O, çocuklarla felsefe eğitiminde hikayeye geçmeden önce hikayeye ilgili resimlerin incelenmesi ve hikayenin başlığı üzerine konuşulması gerektiğini söylemektedir. Hikaye okurken, felsefi kavram belirlenmeli ve hikayedeki olaylar belirlenen felsefi kavram çerçevesinde sorularla tartışılmalıdır. Hikaye okunduktan sonra ise hikayenin bütünü göz önüne alınarak felsefi kavramlar sorular üzerinden tartışılmaya devam edilmelidir (Çayır, 2015).

Wartenberg, çocuklar için felsefe eğitiminde öğretmenin özelliklerinden de bahsetmektedir. Ona göre öğretmen, felsefi tartışmanın hem başlatıcısı hem de düzenleyicisidir. Öğretmenin neyin iyi bir felsefi tartışma oluşturduğunu bilmesi yararlı olsa da, tartışılacak konularla ilgili uzmanlık bilgisine sahip olması gerekmemektedir. Öğretmenler genellikle bu ‘uzman’ bilgiye sahip olmasalar da yine de sınıflarında felsefi tartışmalara öncülük etmede etkili olmaktadır. Wartenberg, felsefi tartışmada ideal grup sayısının 6 ile 12 çocuk arasında olması gerektiğini belirtmektedir. Felsefi tartışmada diyalog, çocukların yorumlarıyla yönlendirilmektedir. Fakat öğretmenin felsefi tartışma için derse hazırlanması ve sunulan materyalin ana konusundan kaynaklanan bazı sorulara önceden karar vermesi gerekmektedir. Bu nedenle felsefe eğitiminde öğretmenin kolaylaştırıcı rolü vardır. Ona göre öğretmenin felsefe bilmesine gerek olmadığı için çocuklara sadece felsefi meseleleri birbirleriyle nasıl tartışacaklarını öğrettiğinde, çocuklar felsefeye katkıda bulunacaktır. Lipman da çocuklarla felsefe eğitiminde öğretmenlerin çocuklara görüşlerini dayatmamaları gerektiğini savunmuştur (Çayır, 2015; Ventista, 2019; Wartenberg, 2009).

Çocuklar için felsefe eğitiminde, felsefi tartışmada Sokratik diyalog yönteminin farklı örnekleri ele alınmaktadır. Bu uygulamada bazı uygulayıcılar Lipman’ın felsefi kitaplarını, bazıları ilgi çekici buldukları hikayeleri, bazıları da felsefi bir soru kullanmaktadırlar. Diyalog farklı şekillerde gerçekleştirilmektedir. Birçok uygulayıcı, eşler arası diyalogu tercih ederken, diğerleri daha yapılandırılmış bir uygulama kullanır ve öğrencilerin farklı görevleri yerine getirmesini sağlar. Ayrıca felsefi konularda söylem; bir hikaye ya da roman, bir şiir ya da şarkı, bir soru ya da düşünce

deneyi ile başlamaktadır. Bu etkinliğin ana amacı, çocuklara düşünmeyi ve tartışmayı öğretmektir (Gasparatou& Kampeza, 2012).

Direk'e göre de çocuklar için felsefe, metin, öykü, gazete haberi ya da günlük yaşam deneyimleriyle çocukların diyaloglarla ve tartışarak kavramları ifade etmelerini sağlamalıdır. Ayrıca çocukların hem okuduklarından hem de deneyimlerinden yola çıkarak değerlendirmelerde bulunmasına katkıda bulunmaktadır (Çayır, 2015). Böylece çocuklar felsefeyle tanışarak, felsefi düşünmeyi öğrenecekler ve geliştireceklerdir.

Öğüt'ün *Felsefi Düşünmenin Önemi ve Çocuklar için Felsefe* adlı tezinde belirttiği üzere, 'Çocuklar için felsefenin, çocukların 'düşünce deneyleri' yapmasına fırsat sunan bir eğitim olduğu söylenebilir. Nasıl ki çocuklara, bilimsel araştırmayı küçük ölçekte deneyimlemesi için fizik, kimya, biyoloji alanlarında *deney* yapma fırsatı sağlanıyorsa, çocukların felsefeyle tanıştırılmaları için de düşünce deneyleri yapması sağlanabilir. Nasıl ki bilimsel olanın temel nitelikleri, bilimlerin temel ilkeleri, çok basit ve temel düzeyde erken yaşta çocuklara öğretilabiliyorsa, felsefenin de temel ilkeleri öğretilir, felsefi düşünmeyi mümkün kılan ve geliştiren etkinliklerden yararlanılabilir' (Öğüt, 2019).

Çocuklar için felsefe programının eğitim içeriğine felsefi hikayeler dışında şiir, haber raporu, çocuk oyunları, müzik, resim koleksiyonları ve belgesel gibi diğer örnekler de eklenmiştir. Çocukların deneyimi de bir diğer önemli yetenektir. Moriss ve Hanish (2000), sınıfta düşünmeyi geliştirmek için uygulanan hikayelerden (1996) ve oyunlardan (1997) bazı ardışık hikayeler tasarlamışlardır. Moriss'in (1992) araştırma için açıkladığı uygulama yöntemleri olan başka resimli kitaplar da vardır. Küçük çocuklar için tasarlanmış, anaokulunda ve okul öncesi çağlarda kullanım için daha uygun bazı videolar da vardır (Akt. Gaedi, 2015).

3.3. Çocuklar İçin Felsefe Eğitimi Uygulama Örnekleri

Gasparatou ve Kampeza, *Introducing Philosophy for Children (P4C) in Kindergarten in Greece* adlı makalelerinde Yunanistan'da 5-6 yaşındaki okul öncesi çocuklarla yaptıkları felsefi uygulamalarını ele almışlardır. Bu uygulamada çocuklara sekiz resimli hikaye kitabı kullanmışlardır. Hikayeleri seçerken çocukları düşünmeye, soru sormaya teşvik etmeye, dostluk ve farklılık konularında aralarında etkileşim olmasına özellikle dikkat etmişlerdir. Örneğin,

‘Something Else’ (Başka bir şey) hikayesindeki ‘something else’ kahramanı herkesten farklı olduğu için dışlanmaktadır, tüm çabalarına rağmen kimse onu arasına almak istememektedir. Başka sıradışı kahraman olan ‘something’ ortaya çıktığında, onu başta dışlasa da tecrübesi ona başkasının farklılıklarını kabul etmesini sağlamaktadır. ‘Elmer’ hikayesinde, rengarenk/yamalı fil olan Elmer (ve onu gri olan diğer fiillerden farklılaştıran), diğer fiillerden farklı olmasının eğlenceli olduğunu fark etmektedir. ‘The Lamb Who Came for Dinner’ (Akşam yemeğine gelen kuzu) hikayesinde ise aç kurt evine gelen küçük kuzuyu yemek istemektedir. Fakat kuzu kurdun yemeği değil, arkadaşı olmak istemektedir (Gasparatou& Kampeza, 2012).

Gasparatou ve Kampeza’nın (2012) çalışmalarında çocuklara hikayeyi öğretmenler okumuşlar ve hikayeyi çocuklarla tartışmışlardır. Öğretmenlere çocukların konuşmadan önce düşünmeleri için yeterli zaman sağlamalarına; çocukların görüşlerini ifade etmelerine, bu görüşleri açıklamalarına ve görüşlerini savunmalarını teşvik etmelerine; eşler arası diyalogu başlatmalarına; çocuklara kendilerini hikayenin kahramanlarının yerine koymalarına ve bakış açılarını savunmalarına; çocukların hikayenin farklı yönlerine odaklanabilmelerine yönelik bilgiler vermişlerdir. Ayrıca öğretmenlere her bir hikayenin çeşitli felsefi konularından bahsetmişlerdir. Mesela, *Something Else* hikayesinde grubun arkadaşlık, farklılık ve benzerlik veya korku gibi farklı kavramlara odaklanmasını önermişlerdir. Son olarak, konu ile ilgili öğretmenlere bazı önerilen sorular sunmuşlardır. Mesela:

Grup arkadaşlığa odaklanırsa, çocuklara şunları sorabilirsiniz:

- Onlar arkadaşlarını nasıl seçiyorlar?
- İyi bir arkadaş edinmek nedir?
- Birisine arkadaş diyebilmek için bize benzer olmalı mıdır?
- Arkadaşlarımızın hangi yönlerden bize benzer olmasını bekliyoruz?
- Başka çocukların sizinle oynamak istemediğini hiç hissettiniz mi? Siz onların fikrini değiştirmelerini sağlamak için ne yaptınız?

• Grup farklılığa/benzerliğe odaklanırsa, çocuklara şunları sorabilirsiniz:

- Bir çiftten ayağa kalkmasını ve benzerliklerini/farklılıklarını tanımlamasını isteyin: Siz aynı mısınız?

Özkan (2020)

- Tüm insanlar birbirine benziyor mu? Sizce birbirinden farklı olmak iyi bir şey midir?

Neden?

- Eğer kıyafet değiştirirsen başka biri olur muydun?

• Tüm insanların tamamen aynı şeyleri sevmelerini ister misiniz (sadece ekmeğin kırıntısını veya tavuğun bacağına yeme)? Herhangi bir soruna neden olur mu?

- Grup korkuya odaklanırsa, çocuklara şunları sorabilirsiniz:

- En son ne zaman korktunuz?

- Sizi ne korkutur? (Gasparatou& Kampeza, 2012).

Gasparatou ve Kampeza'nın makalesinde uygulama ile ilgili aşağıdaki örnekler verilmiştir:

1. Örnek

Çocuk 3:... derin denizde.

Öğretmen: Neden?

Çocuk 3: Çünkü akvaryumda olmaktan hoşlanmadı.

Öğretmen: Akvaryumdan neden hoşlanmadı?

Çocuk 3: Çünkü orada tek başına yaşıyordum (Gasparatou& Kampeza, 2012).

2. Örnek

Öğretmen: Şu küçük kuzunun ne kadar hoş olduğuna bakın.

Çocuk 2: Kurt yemek istiyor... dilini yaladığını gördüğüm için.

Öğretmen: Diş ağrısı olabilir mi (öğretmen dişlerini gösteriyor) ve...

Tüm çocuklar: Hayır!

Öğretmen: Hayır. Onu yemek istedi

Çocuk 2: Onu pişirmek istedi.

Öğretmen: Kurt ve kuzu arkadaş olabilir mi? Kurt küçük kuzuyu yemek istiyor. Onlar nasıl olabilir?

Çocuk 13: Çünkü kalbi atıyor ve onunla (kuzu) arkadaş olmak istiyordu. Ve başka arkadaşı olmadığı için.

Öğretmen: Nasıl arkadaş olabilirler, kuzu kurttan korkar? Çocuk 5 söyle.

Çocuk 5: Kuzu, korkarsa ... Ona (kuzu) bu şekilde hissetmeyi bırakması için bir şeyler yapmaya çalışırdım (Gasparatou& Kampeza, 2012).

Sonuç

Çocuklar için felsefe eğitimine yönelik çalışmaları yürütmek için 1974 yılında kurulan Çocuklar için Felsefeyi Geliştirme Enstitüsü (Institute for the Advancement of Philosophy for Children), ‘Neden çocuklar için felsefe?’ sorusuna şu yanıtları vermiştir: Felsefe çocuklara, sıradan ama şaşırtıcı kavramları keşfetme, düşüncelerini geliştirme, dünyayı daha anlamlı hale getirme ve bu dünyada kendileri için neye değer verileceğini keşfetme şansı sunmaktadır. Çocukların yaratıcı ve eleştirel düşüncelerine katkı sağlamaktadır. Felsefenin faydaları, çocukların felsefi sorgulamaya aktif katılımıyla gerçekleşmektedir. Ayrıca felsefe etik disiplini de içermektedir. Çocuklar televizyon, internet ve diğer medyalar yoluyla etik sorunlarıyla ilgili fikirlere ve görüntülere maruz kalmaktadırlar. Çocuklar için felsefe, çocuklara değerleri dikte etmek yerine, etik sorgulama yoluyla düşünce, duygu ve hareket alışkanlıklarını düzeltme sağlayarak kapasitelerini geliştirmelerine yardımcı olmayı amaçlamaktadır. Ayrıca çocuklar için felsefe, değerler eğitimi için temel olan empati ve toplum yanlısı davranışın geliştirilmesine yardımcı olmaktadır (Institute for the Advancement of Philosophy for Children).

Çocuklar için felsefe, çocukların birlikte düşünmesine, çocukların başkalarının fikirlerini kopyalamamasına, kendi fikirlerini üretmesine, sorgulamalarına, fikirlerini savunmalarına, yeni fikirlere karşı hoşgörülü olmalarına, eleştirel düşünme becerilerini geliştirmelerine, duygusal gelişimlerine, yaratıcı olmalarına, yaşlıları ve yetişkinler ile arasındaki ilişkinin derinleştirmelerine katkıda bulunmaktadır. Çocuklar için felsefe programını ileri süren Lipman’a göre çocuklara, eleştirel düşünme felsefe ile öğretilmektedir. Çocukların felsefi düşünmeyi öğrenmeleri için de meraklı oldukları, hayal güçlerinin geniş olduğu, sorgulama özelliklerinin olduğu erken yaşlarda felsefeyle tanıştırılmalıdırlar.

Kaynakça

- Çayır, A. N. (2015). *Çocuklar İçin felsefe eğitimi üzerine nitel bir araştırma* (Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara, Türkiye). <http://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>'nden elde edilmiştir. (Tez No. 394850)
- Direk, N. (2016). *Küçük prens üzerine düşünmek* (6. Baskı). İstanbul: Pan Yayınları.
- Gaedi, Y. (2015). The nature of philosophy for children and its role in teaching and learning, *Philosophy Study*, 5 (6), 292-296. DOI: 10.17265/2159-5313/2015.06.004
- Gasparatou R. & Kampeza M. (2012). Introducing philosophy for children (P4C) in kindergarten in Greece. *Analytic Teaching & Philosophical Praxis*, 33 (1), 72-82.
- Gür, Ç. (2011). Çocuklar İçin Felsefe, 2nd International Conference on New Trends in Education and Their Implications, 1312-1318. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Institute for the Advancement of Philosophy for Children (IAPC) (Tarihsiz). Why philosophy for children? [Çevrim içi: <https://www.montclair.edu/iapc/what-is-philosophy-for-children/why-philosophy-for-children/>], Erişim Tarihi: 25 Şubat 2020.
- Karadağ F. & Demirtaş Yıldız V. (2018). Çocuklarla felsefe öğretim programı'nın okul öncesi dönemdeki çocukların eleştirel düşünme becerileri üzerindeki etkililiği, *Eğitim ve Bilim*, 43 (195), 19-40. DOI: <http://dx.doi.org/10.15390/EB.2018.7268>
- Karakaya, Z. (2006). Çocuk felsefesi ve çocuk eğitimi. *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 6 (4), 23-37.
- Lipman, M. (1976). Philosophy for children. *Metaphilosophy*, 7 (1), 17-39.
- Okur, M. (2008). *Çocuklar için felsefe eğitim programının altı yaş grubu çocuklarının, atılganlık, işbirliği ve kendini kontrol sosyal becerileri üzerindeki etkisi* (Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, Türkiye). <http://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>'nden elde edilmiştir. (Tez No. 226445)
- Öğüt, F. (2019). *Felsefi düşünmenin önemi ve çocuklar için felsefe* (Doktora Tezi, Maltepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, Türkiye). <http://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>'nden elde edilmiştir. (Tez No. 595272)
- Taşdelen, V. (2014). Felsefenin gülümseyen yüzü: Çocuklarla felsefe, *Türk Dili*, 562-568.

- Vansieleghiem, N., & Kennedy D. (2011). What is philosophy for children, what is philosophy with children-after Matthew Lipman. *Journal of Philosophy of Education*, 45(2), 171-182. DOI: 10.1111/j.1467-9752.2011.00801
- Ventista, Ourania M. (2019). *An evaluation of the 'philosophy for children' programme: The impact on cognitive and non-cognitive skills* (Durham theses, Durham University, School of Education). Available at Durham E-Theses Online: <http://etheses.dur.ac.uk/13121/>
- Wartenberg, T. E. (2009). *Big ideas for little kids: Teaching philosophy through children`s literature*. Lanham: The Rowman & Littlefield Publishing Group.